

PSIXOLOGİYA**UOT 159.9****TƏLƏBƏLƏRDƏ SIYASİ İDENTİKLİYİN PSIXOLOJİ ASPEKTLƏRİ**

Elnarə Əhməd qızı ƏHMƏDOVAQərbi Kaspi Universitetinin “İctimai elmlər” kafedrasının
dosenti, psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru**Yamən Əziz qızı VƏLİYƏVA**Bakı Dövlət Universitetinin “Psixologiya” kafedrasının
dosenti, psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru

XÜLASƏ

Məqalədə gənclərin əksəriyyətinin siyasətlə bağlı ümumi maraqlara malik olduğu müəyyən edilmişdir. Həmçinin, gənclərin yarından çoxu seçkilərdə seçici qismində iştirak etdiklərini vurğulamışlar. Əksər gənclər özünütəsdiqetmə motivasiyə görə hakimiyyətə can atır. Bundan başqa gənclər respublikada fəaliyyət göstərən siyasi partiyaların əksəriyyətini tanıyırlar. Tədqiqat zamanı müəyyən edilmişdir ki, elə bir gənc yoxdur ki, ən azından bir siyasi partiya tanımasın. İlk sorğumuzun əsas mahiyyəti gənclərin siyasi şüurunun inkişaf səviyyəsinin nə yerdə olduğunu müəyyənləşdirməkdir. Məqalədə əsas məqsəd gənclərin siyasi identikliyinə inkişaf xüsusiyyətlərini öyrənməkdir.

Açar sözlər: Milli dəyər, siyasi identiklik, milli identiklik, transformasiya, şəxsiyyət, qloballaşma, siyasət, qabiliyyət, cəmiyyət, plyuralist, harmoniya, hegemon, informasiya, rejim, demokratiya, ideologiya, siyasi şüur, meyl, psixoloji

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ У СТУДЕНТОВ****РЕЗЮМЕ**

Было отмечено, что большинство молодых людей в статье, имеют общий интерес к политике. А так же, более половины молодых заявили, что участвуют на выборах в лице избирателя. Из-за мотивации самоутверждения большинство молодежи пытаются идти к власти. Кроме того,

они признают большинство политических партий, действующих в республике. Во время исследований было выяснено, что не существует среди молодого поколения тех, кто бы не знал хотя бы одной политической партии. Ключевым моментом нашего первого опроса является определение того, где находятся место развития политического сознания молодежи. Основная цель статьи - изучить характеристику политической идентичности молодежи.

Ключевая слова: Национальные ценности, политическая идентичность, национальная идентичность, трансформация, личность, глобализация, политика, способности, общество, плюрализм, гармония, гегемон, информация, режим, демократия, идеология, политическое сознание, склонность, психологическое

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF POLITICAL IDENTITY IN STUDENTS

SUMMARY

In the article there is defined that most of the young have general interests about politics. Also, they underlined to participate in the election as voters. Most of the young pursuit to the government for the motive of self-authentication. Except this? The young people know political parties in the republic. During the research it was defined that there is not a young person who at least recognizes a political party. Main essence of the first survey is to determine the level of development of political awareness of young people. The main purpose of the article is to study the characteristics of youth's political identity.

Keywords: national worth, political identity, national identity, transformation, personality, globalism, politics, ability, society, harmony, hegemon, information, regime, democracy, ideology, political conscience, tendency, psychological

Yaş xüsusiyyətlərinə və həyata münasibətinə uyğun olaraq, gənclər transformasiya prosesinə daha çox məruz qalırlar və yeni dəyərləri başqaları ilə müqayisədə daha tez mənimsəyirlər, onların sosial və siyasi identikliyə daha çox ehtiyacları var. Azərbaycan hakimiyyəti bunu 2000-ci illərin əvvəlində anladı. Bu zaman 90-ci illərdə gənclərə yönəldilmiş siyasət onlara problem kimi münasibət bəslənməsindən resurs kimi münasibət bəslənməsinə döndü. Dövlət səviyyəsində daha məqsədyönlü gənclər siyasət aparmağa başladılar. Görünür sovsövet məkanının bir sıra ölkələrində (Azərbaycan, Gürcüstan, Rusiya, Qazaxıstan) baş verən hadisələr buna əhəmiyyətli təsir göstərdi.

Gənclik dövründə siyasi identikliyin formalaşmasının mahiyyəti bir tərəfdən fərdlərin hakimiyyətlə qarşılıqlı fəaliyyət normalarını və qaydalarını

mənimsəməsində, digər tərəfdən siyasi fəaliyyət yönümünü müəyyənləşdirmək, siyasi davranış və vərdiş keyfiyyətini daxili tələbata çevirmək qabiliyyətinin formalaşmasında ifadə olunur. Şəxsiyyətin siyasi identikliyin formalaşmasını birtərəfli proses, yəni onun yalnız siyasi biliklər və vərdisləri mənimsəməsi kimi qiymətləndirmək düzgün olmazdı. Şəxsiyyətin siyasi identikliyin digər mühüm prosesi də mövcuddur. Bu prosesdə insan qərarlaşan konkret siyasi şəraitə uyğun gəlməyən hər şeydən imtina edir. Siyasi həyatda təzahür edən müxtəlif hadisələrə yeni mövqedən yanaşır. Şəxsiyyəti siyasi identikliyin inkişafının gənclik mərhələsində bu və ya digər fərd sosial-siyasi varlıq kimi təşəkkül tapır və inkişaf edir. Məhz həmin mərhələdə insan həyatın mənası ictimai həyatda yeri, siyasi inkişafın barədə vacib məsələləri özlüyündə həll etməyə ciddi səy göstərir.

Hakimiyyətlə gənclər arasında qarşılıqlı münasibətlərin yeni sistemi siyasi rejimin transformasiyası kontekstində baş verirdi. Belə bir vəziyyətdə hakimiyyətdən gənclərə müxtəlif təsir alətləri inkişaf etməyə başladı ki, bunun da başlıca məqsədi gənclərin hakimiyyətə qarşı loyallığının və ictimai-siyasi fəallığının artırılması, müvafiq sosial oriyentasiyanın, dəyərlərin və davranış modellərinin formalaşdırılması idi. Hakimiyyət orqanlarının dəstəyi ilə yaradı-

lan gənclərin siyasi təşkilatları, vətəndaş təhsil sistemi, gənclər parlamentarizmi, layihə fəaliyyəti, hakimiyyət orqanlarının gənclər üzrə internet saytları bu sahədə mühüm alətlər rolunu oynayırdılar. Bu alətlərin dövrüyə daxil edilməsi təkcə siyasi dəyərlər üzrə sistemin qurulmasına deyil, həm də siyasi və ictimai fəal gənclərin siyasi sistemə inteqrasiyasına istiqamətlənmişdir [1, s.25].

Gənclər üçün yaradılan siyasi partiyaların səlahiyyətləri siyahısına gənclərin maraqlarının təmsil olunmasından başqa, norma yaradıcılığında iştirak etmək (ilk növbədə, dövlətin gənclər siyasəti nəticəsində), sosial əhəmiyyətli tədbirlər keçirmək, maarifçilik fəaliyyətini genişləndirmək, gənc kadrları siyasi sahədə işləmək üçün hazırlamaq kimi fəaliyyət növləri də daxildir. Partiyalar gənclər siyasətinin müxtəlif istiqamətlərinin bütöv bir spektirini həyata keçirirlər: gənclərin asudə vaxtlarının təşkili, əqli və yaradıcı qabiliyyətlərinin inkişafı, gənc vətəndaşların hüquq və maraqlarının müdafiəsi ilə məşğul olur və bununla da gənc nəslin vətəndaş sosiallaşmasının mühüm institutlarından biri kimi çıxış edirlər. Beləliklə siyasi partiyalarda konvensional siyasi iştirak modeli formalaşır ki, onlar bunu nəinki mənimsəyir, həm də praktik fəaliyyətlərində tətbiq edir, gənc nəslə ötürürlər.

Şəxsiyyətlə hakimiyyət arasında siyasi identikliyin və siyasi sosiallaşmanın müxtəlif tipləri tədqiq olunur. Belə ki, ilk olaraq qeyd etməliyik ki, harmoniyalı tip insanla hakimiyyət təsisatları arasında normal, məqsədyönlü, səmərəli münasibətləri, cəmiyyətdə hökm sürən mövcud hüquqi qaydalara, dövlət quruluşuna fərdlərin uğurlu rəğbətini, adamların hüquq və vəzifələrini düzgün dərk etməsini, kollektiv və cəmiyyət qarşısında vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirməyə səy göstərməsini ifadə edir. Harmoniyalı tiplə yanaşı hegemon

tipi də fərqləndirirlər ki, onlar insanın hər hansı “özgə siyasi sistemə”, siyasi qaydalara, hakimiyyətə neqativ, kəskin tənqidi münasibətini səciyyələndirir. Plyuralist tip isə insanın demokratik mahiyyətini, onun demokratik təfəkkür tərzini əks etdirir. Belə fərdlər özünün başqa vətəndaşlarla bərabərhüquqlu olduğunu, cəmiyyətin digər üzvlərinin hüquq və azadlıqlarını ifadə edir, başqalarının rəyi ilə hesablaşır. Siyasi identikliyin plyuralist tipinin əhəmiyyətli cəhətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, bu və ya digər fərd öz siyasi baxışlarının səhv olduğunu dərk etdikdə düzgün siyasi təsəvvürlü adamların mövqeyinə keçir və bunu təbii hal kimi qiymətləndirir. Bundan başqa münaqişəli tip qruplararası mübarizə zəminində və qarşılıqlı asılılıqda olan mənafələrin bir-birinə zidd olması əsasında formalaşır. Siyasi identikliyin bu tipi onunla səciyyələnir ki, insan siyasətdə iştirakın məqsədini mənsub olduğu sosial qrupun loyallıq (birtərəfli və ya qanun dairəsində) mövqeyinin qorunub saxlanması və həmin qrupu siyasi əleyhidarlara qarşı mübarizədə müdafiə etməkdə görür. Konyuktur tip isə insanın siyasi görüşlərinin, təsəvvürlərinin, imanının və davranışının elə bir şəraitdən asılılığını ifadə edir ki, o, bu şəraitdən təmənnalı məqsədlər üçün, öz məhdud mənafeyi naminə istifadə etməyə səy göstərir.

Siyasi identikliyin digər tipləri də mövcuddur. Bunlar bütövlükdə şəxsiyyətin təşəkkülünə imkan yaradır, bu isə insanın nəzəri və əməli, təbliğat və inzibati xarakterli siyasi fəaliyyətinə təkan verir [2, s.83].

Azərbaycanda gəncliyin inkişafı üçün hakimiyyət xeyli sayda uğurlu addımlar icra edir. Hakimiyyət daima gənclər ilə görüş keçirib, onların problemləri ilə maraqlanır, fəaliyyəti ilə yaxından tanış olur. Buna misal olaraq 2016-cı il yanvarın 29-da Prezident İlham Əliyev Azərbaycan Gənclərinin Birinci Forumunun 20 illiyi münasibətilə ölkə gənclərinin bir qrupu ilə görüş həyata keçirmişdir. İ.Əliyev çıxışında bildirib ki: “Müstəqilliyimizin ilk illəri ölkəmiz üçün çox ağır keçmişdir. Erməni işğalı, torpaqlarımızın itirilməsi, Dağlıq Qarabağdan azərbaycanlıların qovulması, 1992-ci ilin may ayında Şuşa və Laçının işğal altına düşməsi əlbəttə ki, bizim böyük faciəmizdir. 1993-cü ilin aprel ayında Kəlbəcərin erməni işğalı altına düşməsi nəticəsində faktiki olaraq, biz Dağlıq Qarabağı Ermənistanla ayıran bölgəni də itirdik və beləliklə, Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında coğrafi əlaqə yaradıldı. Bu da Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində əlbəttə ki, çox mənfi rol oynamışdır” daha sonra H.Əliyevin siyasətə gəlişindən və onun görüşlərindən danışaraq nitqinə davam etmişdir. Həmçinin İ.Əliyev bu tarixə qayıtmasını bununla izah etmişdir: “Mən bu tarixə nəyə görə qayıdıram? Çünki birincisi, bu, həqiqətdir. Dediyim sözlər və xüsusilə verdiyim qiymətlər ən diplomatik və yumşaq qiymətlərdir. Gənclər bunu bilməlidirlər ki, biz hansı vəziyyətdən çıxıb, hansı vəziyyətə gəlib çıxmışıq. Digər tərəfdən, əgər bu tarixi yaddan çıxarsaq, onda biz öz gələcək planlarımızı düzgün qura bilməyəcəyik. Hesab edirəm ki, bu gün ölkəmiz üçün yeni dövr başlayır. Əminəm ki, bu dövr də

uğurlu olacaqdır. Bu, postneft dövrüdür. Postneft dövrü bizim hesablamalarımıza görə 2040-cı ildən sonra başlamalı idi. Ancaq neftin qiymətinin kəskin düşməsi nəticəsində artıq biz postneft dövründə yaşayırıq” Daha sonra İ. Əliyev öz çıxışında gənclərə belə müraciət etmişdir: “Burada təhsil, bilik ön plandadır. Yəqin, biz hamımız və balaca uşaqlar, tələbələr də tez-tez eşidirlər ki, oxumaq, təhsil almaq lazımdır. Bəziləri buna öyrəşir, amma doğrudan da budur əsas. Bu olmasa, ölkələr inkişaf edə bilməyəcək. Neftlə, qazla zəngin olan ölkələr bundan sonra da texnologiyalar alacaqlar. Xarici şirkətlər gəlib onlar üçün infrastruktur yaradacaqlar və s. Amma nə vaxtsa bu neft, qaz qurtaracaq. Ondan sonra nə olacaq?! Biz gələcəyə bax, bu prizmadan yanaşmalıyıq. Uzunmüddətli strategiyamızı müəyyən edirik, edəcəyik. Neftdən asılılıq tamamilə aradan götürülməlidir. Biz iqtisadi islahatlar, sahibkarlığın inkişafı, şəffaflığın hesabına buna nail oluruq və olacağıq. Gənclər cəmiyyətimizin fəal üzvləri kimi əlbəttə ki, bütün bu işlərdə fəal rol oynamalıdırlar. Mən buna əminəm ki, belə də olacaq və gənclərdən fəallıq gözləyirəm. Cəmiyyəti narahat edən, incidən məsələlərin ortaya çıxmasında gənclərin də böyük rolu var. Biz çalışmalıyıq ki, bütün qüsurları aradan götürək və hər sahədə ədalət tam təmin edilsin. Çünki ədalət olmasa, inkişaf ola bilməz. Ədalət ailədə də, məişətdə də, siyasətdə də, hər sahədə olmalıdır. Gənclər əlbəttə ki, cəmiyyətimizin fəal üzvləri kimi ölkəmizin güclənməsində əsas rol oynayırlar. Mən gənclərin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirəm. Həm beynəlxalq müstəvidə, həm ölkə daxilində mən görürəm ki, bu gün böyüyən gənclər xalqa, dövlətə bağlıdırlar. Bu, çox önəmlidir. Gənclər gərək milli ruhda tərbiyə alsınlar. Biz milli dəyərlərimizi hər şeydən üstün tutmalıyıq. Hətta sovet dövründə dilimizi, adət-ənələrimizi, bayramlarımızı qorumuşuq. Yadımdadır, Moskvada oxuyanda Novruz bayramında bufetə şəkərbura, paxlava, səməni gətirəndə mənə orada tənqid edir, tənbeh edirdilər ki, Əliyev burada dini bayramı qeyd edir. Yəni, o da olub. Amma qorumuşuq və müdafiə etmişik. Baxmayaraq ki, Novruz bayramı dini bayram deyil, indiki şəraitdə əlbəttə, biz onu qorumalıyıq. Çünki indi başqa risklər, başqa çağırışlar var – qloballaşma, digər kənar təsirlər. Bəzi xarici dairələr gənclər arasında iş aparırlar və aydındır ki, bunun məqsədi nədir. Məqsəd özləri üçün dayaq yaratmaqdır. O dayaq ki, nə vaxtsa işə salına bilər. Amma gənclər milli ruhda böyüyəndə əlbəttə ki, xarici təsirin heç bir əhəmiyyəti olmayacaq. Ona görə vətənpərvərliyi, milli dəyərləri, ənənələri qorumalıyıq və biz qoruyuruq. Əsas budur. Bugünkü Azərbaycan iqtidarı bu sahəyə çox böyük diqqət göstərir. Elə etməliyik ki, bu, davamlı olsun. Bizdən sonra hakimiyyətə gələn nəsil də bu amalla yaşasın – dövlətçilik, milli maraqlar, azərbaycançılıq, ləyaqət və güclü dövlət”. Daha sonra Azərbaycanda gənclər siyasətinin həyata keçirilməsində səmərəli fəaliyyətlərinə görə bir qrup gəncə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fəxri diplomları təqdim olundu [4, s.1].

Həmçinin ölkə daxilindəki gənclərlə görüşlərdən əlavə xaricdə təhsil alan azərbaycanlı tələbə gənclərlə də tez-tez görüşlər keçirilir. Buna misal olaraq

dekabrın 7-də Moskvadakı Beynəlxalq Ticarət Mərkəzində Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, Rusiyanın Azərbaycanlı Gənclər Təşkilatının (RAGT) sədri Leyla xanım Əliyeva Rusiyanın ali məktəblərinin birinci kursunda təhsil alan azərbaycanlı tələbələrlə görüşünü qeyd edə bilərik. Görüşdə Moskvadan və Rusiyanın regionlarından olan 500-dən çox tələbə iştirak etmişdir.

Leyla xanım Əliyeva sonda vurğulamışdır ki, RAGT yaxşı nəticələr və uğurlar qazanmışdır. Bunlar gənclərin ümumi xidmətidir. O, gəncləri quruculuğa və yaradıcılığa çağıraraq demişdir: “Sözün düzü, RAGT yaradılan vaxt mən heç bilmirdim ki, bizim gənclər bu qədər fəaldır və öz ölkələrini bu qədər sevirlər. Demək olar ki, hər həftə müxtəlif ali məktəblərdə hansısa tədbir - Azərbaycan Mədəniyyəti Günləri, seminarlar, bayramlar keçirmək barədə təşəbbüslər irəli sürülür. Bu, bizim hamımızı sevindirir və ruhlandırır”. Leyla Əliyeva RAGT adından tələbələrə vəd etmişdir ki, onlara kömək etmək, onları dəstəkləmək üçün mümkün olan hər şey ediləcəkdir. Azərbaycanın RF-dəki səfiri Polad Bülbüloğlu qeyd etmişdir ki, Leyla Əliyeva artıq üçüncü ildir ki, birinci kurs tələbələri ilə görüşlər keçirir və bu, yaxşı bir ənənəyə çevrilmişdir. O, RAGT-nin apardığı böyük və xeyirxah işlərə görə təşkilatın rəhbərinə təşəkkür edərək vurğulamışdır ki, bu təşkilat yaradıldıqdan sonra çox şey dəyişmiş və Azərbaycan gəncləri onun lideri Leyla Əliyevanın ətrafında sıx birləşmişlər. Səfir tələbələri yaxşı oxumağa və Vətənimizə layiq olmağa çağırmışdır [5, s.1].

Həmçinin qeyd etməliyik ki, Azərbaycandakı siyasi partiyalar da gənclərlə mütəmadi maraqlanır, onlarla görüşlər keçirir. Bu da gənclərin siyasətə cəlb olunması üçün, onların maraq dairələrinin genişləndirilməsi üçün çox uğurlu addım hesab olunur. Məsələn olaraq YAP Gənclər Birliyinin Qarabağ bölgəsini təmsil edən gənclərlə görüşünü qeyd edə bilərik. YAP Gənclər Birliyinin sədri Seymur Orucov görüşdə çıxış edərək Azərbaycan dövlətinin gəncliyimizə olan diqqət və qayğısından ətraflı bəhs edib. 2 fevral Gənclər Günü münasibətilə Qarabağ bölgəsini təmsil edən gəncləri təbrik edən S.Orucov bildirib ki, ölkə Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının Sədri İlham Əliyevin siyasətində gənclərlə iş xüsusi yer tutur. Əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan bu siyasət nəticəsində Azərbaycan gəncliyi yüksək inkişaf mərhələsinə yaşayır. Ulu öndərimizin müəyyənləşdirdiyi gənclər siyasəti Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Bu siyasət, eyni zamanda, müasir dövrün tələblərinə və reallıqlarına uyğun olaraq mahiyyət və keyfiyyətcə yeni bir mərhələyə qədəm qoyub. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən siyasətin başlıca istiqamətlərindən biri də gənclərə dövlət dəstəyinin gücləndirilməsindən, onlara hərtərəfli diqqətin göstərilməsindən ibarətdir. Məhz bunun nəticəsidir ki, son illər respublikamızda həyata keçirilən tədbirlər gənclərin hərtərəfli inkişafının təmin olunması üçün siyasi, sosial-iqtisadi, təşkilati - hüquqi şərait və təminatların yaradılmasını sürətləndirib, onların ictimai-siyasi fəallığının artmasına kömək edib. Bu gün

ölkəmizdə gənclər siyasəti dövlət siyasətinin mühüm tərkib hissəsinə çevrilib. Azərbaycan gəncliyi ictimai həyatın bütün bölmələrində aktiv fəaliyyəti ilə seçilir, gənclərimiz siyasi, iqtisadi, humanitar, sosial tədbirlərin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayırlar” [5, s.2].

Həmçinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Gənclər Fondunda daima gənclərin inkişafı üçün yaradılan fərsətlər gənclərin inkişafına təkan verir. Fondun əsas məqsədi bundan ibarətdir ki, gənclər siyasəti ilə bağlı elm, təhsil, mədəniyyət və digər sosial sahələrə yönəlmiş ictimai və sosial əhəmiyyətli, o cümlədən beynəlxalq səviyyədə həyata keçirilən layihə və proqramları qrant şəklində məqsədli maliyyələşdirmək, həmin sahədə konfrans, seminar, festival, olimpiada və digər tədbirlərin təşkili üzrə layihələri dəstəkləmək, maddi-texniki bazanın gücləndirilməsinə və müasir tələblərə uyğunlaşdırılmasına yardım etmək Fondun əsas məqsədidir. Fond gənclərin, gənclər təşkilatlarının, eləcə də yerlərdə gənclər siyasətini həyata keçirən dövlət və yerli özünüidarəetmə qurumlarının elmi-təbiiq, sosial əhəmiyyətli və idarəetmə sahəsindəki innovativ ideyalarını dəstəkləyir, dövlətin və cəmiyyətin inkişafında gənc nəslin təşəbbüskarlığını və iştirakını artırır, ideyaların yaradılması və idarəedilməsində bacarığını stimullaşdırır.

Əsl şəxsiyyət-vətəndaş mövqeyinin formalaşdırılması sadəcə olaraq adamların cəmiyyət və onun təsisatları, müxtəlif kollektivlər, sosial qruplar və birliklər barədə məlumatlandırılması kimi başa düşülməməlidir. Cəmiyyətin hər bir üzvü ilk növbədə, siyasi hadisə və amilləri müstəqil mövqedən araşdırmaq, təhlil etmək, ümumiləşdirmək və dəqiq qiymətləndirmək mədəniyyətinə yiyələnməli, sosial-siyasi, iqtisadi və mənəvi-ideoloji proseslərdə öz yerini düzgün müəyyənəşdirmək səviyyəsinə yüksəlməlidir. Şəxsiyyətin mənəvi xarakteri müəyyən mənada nəinki əxlaqi keyfiyyətlərin, eləcə də cəmiyyətin siyasi sərəvətlərinin insan tərəfindən mənimsənilməsi dərəcəsini, onun siyasi yetkinliyinin səviyyəsini əks etdirir [9].

Ədəbiyyat:

1. Bayramov Ə.S. Gənclik və özünütərbiyə haqqında söhbət. Bakı: Gənclik, 1969, 136s.
2. Qədirova R.H. Tarix, Şəxsi Məna və İdentiklik. Azərbaycan – XXI Əsr. Bakı, 1998, No.2, s 74-84, No. 3-4 s.82-88
3. Əliyev B.H. Siyasi psixologiyada ümummillə lider problemi. Psixologiya jurnalı, 2004, No.1, s. 3-11
4. http://www.yeniazərbaycan.com/Axtarish_e9212_az.html
5. <http://youthfoundation.az/regulation/>